

Стање послије капитулације бивше Југославије и припреме за оружану борбу од априла до 13 јула 1941 године

Срамна капитулација бивше Југославије дошла је нашим народима изненадно. Међутим, одмах се знало да је она дјело ондашњих властодржаца који су свој народ и своју земљу продали фашистима. Наш народ је увидио још раније да ће Југославија да буде плијен фашистичких освајача, па је 27 марта 1941 године оштро осудио прилажење тројном пакту, како су то били планирали Цветковић, Мачек и остали властодршци и петоколонаши. Народ је онда јасно одредио себи пут и пред читавим свијетом рекао: „Боље рат, него пакт, боље гроб него роб“. Са том паролом наш народ је и пошао у рат. Међутим, издајом у врховима, како у ондашњој влади, тако и бившој југословенској војсци наша земља је продата фашистичким освајачима, и наши народи су окупирани и изгубили су своју слободу.

Непријатељске трупе умарширале су у наше градове и села и у другој половини мјесеца априла заузеле сва најважнија мјеста и комуникације. Њихов долазак је народ дочекао хладно и са мржњом. Људи су се удаљавали од саобраћајних центара у села и забаченија мјеста, јер им није било лако гледати да њиховом рођеном земљом шетају и господаре непријатељи-фашисти. Они су знали да им улазак окупатора одузима слободу, знали су да је тиме увријеђен народни понос и достојанство и са болом у души преживљавали су оне дане када је продана њихова земља и слобода. Истина, нико није жалио за ондашњом влашћу, изузев шачице профитера и петоколонаша. Напредне народне снаге жалиле су губитак своје слободе. Слободарски црногорски народ, који се вјековима борио за слободу, знао је шта њему припрема окупатор, знао је за страдања, глад и тешкоће и никако се није могао помирити с тим да мирно гледа улазак у своју кућу фашистичких трупа.

Дати јасну и одређену перспективу народу у таквој ситуацији, чија је земља постала плијен најбезобзирнијих фашистичких освајача, свакако није било лако. Међутим, они који су вољели своју земљу, свој народ и слободу и који су познавали слободар-

ске црногорске традиције, одмах су приступили послу. У најтежем времену, и поред врло тешке ситуације, радничка класа, на челу са Комунистичком партијом Југославије, збијала се у чврсте редове и припремала се за страшну и крваву борбу.

Али прије него би прешли на излагање улоге Комунистичке партије Југославије у данима од капитулације до оружаног устанка, на њен рад и правилну оцјену ситуације, потребно је изложити неколико момената из рада ненародних и издајничких елемената који су се послје продаје своје земље фашистима ставили у службу окупатора.

Одмах првих дана послје капитулације непријатељски елементи на челу са Секулом Дрљевићем ставили су се у службу окупатора. Међутим, њихова дрска и безочна издаја и срамна трговина са народом који се налази у тешкој ситуацији, већ су биле откривене. Присталице Дрљевића, Петра Пламенца, Душана Вучинића, и других осуђени су од родољубивих народних маса, а и већина присталица федералистичке странке није пошла за својим вођством (за Дрљевићем и осталима). Значи нијесу само напредне родољубиве снаге увидјеле њихову издају, него и они који су стално уз њих били. Тако је још од првог дана послје капитулације изобличено шпијунско дјеловање издајничког федералистичког вођства.

Користећи присуство окупатора, тешку ситуацију у којој се налазио наш народ, оружје и власт окупатора. Дрљевић, са својом групом, одмах је покушао да још у априлу успостави некакву врсту власти у Црној Гори. Он је одмах почео око себе окупљати људе онаких моралних квалитета као што је и сам био и спроводити издајничку акцију, с циљем да омете припремање оружане борбе против окупатора. Међутим, по селима су врло ријетко могли да продру са својом срамном издајничком политиком. Дрљевић је успио да се претстави цивилном комесару, односно италијанском гувернеру на Цетињу, као и неки „политички ауторитет у Црној Гори“. Он је такође успио да га окупатор прими као „личност од ауторитета“, али свакако са резервом, јер лукави италијански окупатор остављао је отворена врата и осталим издајницима који су се још налазили иза кулиса и јер су Италијани радили по оној старој пословици: „Заведи па владај!“ Тако су касније кад је за њих био погодан моменат да учврсте власт у окупираној земљи пружили своју фашистичку руку и материјалну помоћ четничким вођама, Бају Станишићу, генералу Блажу Ђукановићу, Павлу Ђуришићу и другима, који су учинили тешку издају према свом народу.

О томе какве је планове стварао цивилни гувернер на Цетињу — наравно према упутствима из Рима, како су шпијуни и агенти Дрљевић и остали хтјели да остваре своје намјере, већ постоје писана документа. Да су федералистичке вође постали вјер-

ни и будни пандури и чувари италијанског фашистичког господства и крвопије нашега народа, свједоче њихова прљава дјела. Они су били спремни да униште све оно што је прогресивно и родољубиво у нашој земљи. Све су то радили замаскирано и тајно, и то не само од народних маса, већ и од присталица федералистичке странке, који су их напуштали као издајнике.

И окупатор је увиђао да ови издајници немају ауторитета у народним масама. Али, ипак у њима је нашао најбоље своје снаге и радио је на томе да их материјално и морално помогне да би преко њих успоставио власт у окупираној земљи. Тако је у току априла маја и јуна 1941 године, окупатор отпочео са спровођењем својих планова преко издајничке групе Дрљевића, коју је гувернер Мацолини припремао да буде као неки руководећи орган под заштитом италијанске империје.

Већ почетком јула Дрљевић је по одобрењу и у сагласности са Дучевим намјесником Мацолинијем припремао оснивање „слободне Црне Горе“ у оквиру фашистичког италијанског царства. Ни за вођство федералистичке странке ни за фашистичке окупаторе није био проблем какав ће бити положај те „слободне Црне Горе“, да ли то народ одобрава и уопште нијесу промислили какво је расположење народних маса у Црној Гори. Радили су само на томе како би што лакше могли да држе у покорености црногорски народ и како би угушили сваки ослободилачки покрет у земљи. Да је то тако, показало се 12 јула (на Петровдан 1941 године), када је Дрљевић сазвао тзв. сабор и на њему донио декларацију. Умјесто да је сазвао сабор и издао декларацију, у своје име, у име издајника црногорског народа, он је то дефинисао (са осталим сарадницима) да се декларација доноси на сабору у име црногорског народа. Међутим, црногорски народ, радничка класа и сви родољуби, на чијем челу је стајала Комунистичка партија, оштро су осудили сазивање сабора 12 јула 1941 године и док су они на Цетињу засиједили, у свим крајевима Црне Горе истог дана је народ рекао своју ријеч.

II

Све од капитулације па до срамног „Петровданског сабора“, када је откривена злочиначка намјера шачице издајника, црногорски народ је будно пратио њихов рад и рад окупатора. Народ је одмјеравао и процјењивао снаге непријатеља у земљи, уочавао његове недостатке и са гнушањем и презрењем пратио издајнички рад шачице сепаратиста.

Комунистичка партија преко својих партиских организација, преко најоданијих родољуба, освјетљавала је видике у оним најтамнијим данима. Партија је радила без престанка и свакодневно стицала све више и више симпатија и код оних који још нијесу били упознати са снагом и борбеношћу нашег партиског ру-

ководства. Народне масе у Црној Гори увидјеле су да су Комунистичка партија Југославије и њено руководство једина снага и једини заштитник слободе и независности народа Југославије.

Црногорски народ је у оним моментима размишљао и о помоћи савезника, а нарочито о учешћу Совјетског Савеза у рату. Нијесу полагане неке велике наде у Енглеску, јер је онда била доста угрожена, али је већина народа често покретала питање: „Зашто Совјетски Савез не ступа у рат и зашто је склопио пријатељски савез са хитлеровском Њемачком?” О том питању се често дискутовало и у масама се стално могло чути и видјети негодовање поводом склапања пакта о пријатељству између Хитлера и Стаљина. Реакционарни елементи су говорили: „Ето вам вјерност Стаљина и Совјетског Савеза, он ступи у везу са Хитлером и не води рачуна о малим народима!” Међутим, Комунистичка партија је у народу популарисала Совјетски Савез и разбијала непријатељску пропаганду.

Комунистичка партија је, као што је напријед наглашено, бодно пратила рад окупатора и народних издајника. Партиске организације у градовима, варошима и на селу, добијале су директиве од виших руководства, окупљале народне масе и дјеловале без престанка. Дјелатност комуниста свакодневно је била све јача. Окупатор и издајничке групе сепаратиста (зеленаша) нијесу успјели да одвоје народ од своје Партије. Узалуд су сепаратисти (зеленаши) увјеравали окупатора да је њихов долазак примљен пријатељски од народа. Узалуд су они у народу проповиједали независност Црне Горе и обећавали некакву слободу. Народ се све више збијао око своје Партије и глас комуниста био је јачи од префињених и лажних парола, које је протурала шачица издајника на челу са Секулом Дрљевићем. Истина, било је ту тешкоћа у раду, јер су издајничке групе и реакционарни елементи проносили паролу: „Комунисти нешто крију од народа“ „хоће да заваде народ са окупатором“ „да нас наложе на ватру и да изазову крвопролиће“. Даље су говорили: „Ми смо слободни; нас нико не дира; нико не залази у наше село сем ових комуниста!“ Тако су реакција и неборбени кукавички елементи изражавали свој став и агитовали против Комунистичке партије. Они су у корист своје издаје хтјели да разбију и парализују сваку припрему за Народнослободилачку борбу у Црној Гори. Такво је стање било у току маја и јуна мјесеца 1941 године. Међутим, Партија је све више развијала свој рад и из дана у дан окупљала око себе све већи број родољубивих снага. Већ у јуну мјесецу, партиске организације су отворено издале борбене паролу, позвале на окуп све родољубиве снаге у један јединствени фронт и на јавним конференцијама и скуповима објашњавале народу каква је ситуација и којим путем треба да пође слободарски црногорски народ. Када је фашистичка Њемачка напала Совјетски Савез 22 ју-

на 1941 године, снага Комунистичке партије била је толико велика да је већ вршена мобилизација свих напредних снага и све што је било напредно придружило се борби комуниста против окупатора и народних издајника. Већ је била разголићена пропаганда сепаратистичких бјелашких (четничких) шпијуна, који су лажну пропаганду као отров убацивали у народну душу. Али сав тај њихов рад сломио се о чврсто јединство напредних и родољубивих маса окупљених око своје Партије. Партија је припремила оружани устанак и 13 јула разбила планове окупатора и домаћих слугу. На позив Партије народ се листом одазвао, пошао у борбу и са оружјем у рукама показао како се треба борити за слободу и независност.

Још од првог дана послје срамне капитулације бивше Југославије, Комунистичка партија је, захваљујући раду и залагању партиског руководства на челу са другом Блажом Јовановићем и раду свих чланова Партије, успјела да стекне пуно повјерење код црногорског народа и да свакодневно окупља око себе све већи број народних маса.

Још у априлу 1941 године отпочело се са одржавањем широк састанака на којима су доношени задаци и вршене припреме за сружану борбу против окупатора и његових помагача. У читавој Црној Гори партиске организације, а нарочито оне на селу, активно су радиле. Покрајински комитет за Црну Гору, Боку и Санџак, на основу директива ЦК КПЈ поставио је задатке свим партиским организацијама и мјесним (среским) комитетима Партије. Међу осталим задацима један од главних је био припрема оружане борбе и прикупљање оружја и муниције. Већ 24 априла 1941 године у селу Грбама близу Служа, одржано је покрајинско партиско савјетовање, на којему је размотрена ситуација и постављени задаци у вези са организовањем устанка. На том савјетовању формирана је комисија која је имала за задатак прикупљање оружја и муниције и остале ратне опреме, потребне за борбу. Руководилац ове комисије био је Блажо Јовановић, секретар ПК за Црну Гору, а у комисију су ушли Бајо Секулић (погинуо 1942 године код Колацина од четника. Проглашен за Народног хероја), Јово Капичић и Бошко Ђуричковић. Комисија је подијелила између себе рад по срезовима у Црној Гори, а свим партиским организацијама дата је директива за прикупљање и магационирање оружја и осталог материјала, и то на најсигурнијим мјестима. О мјестима гдје су се магационирали оружје и друга спрема знали су само они код којих је оружје смјештано, као и политички или организациони секретари мјесног (среског) комитета Партије у дотичном срезу. Са прикупљањем оружја ишло је доста добро. Оружје бивше југословенске војске прикупљано је не само од чланова Партије већ и од СКОЈ-еваца, омладине и родољуба, који су га сами скривали од окупатора. Тако су партиске органи-

зације успјеле да сакупе и добро сачувају и склоне приличне количине оружја у свим крајевима Црне Горе, поред онога што је и народ самоиницијативно склањао, а које је 13 јула употребљено у борби против окупатора.

Исто тако, у свим срезовима, по свим општинама и селима, гдје је за то било услова, партиске организације су, поред прикупљања оружја, радиле на организовању илегалних герилских одреда. У ове одреде улазили су сви чланови Партије са дотичног терена, СКОЈ-евци, остали омладинци, добар дио родољубивих сељака и напредне интелигенције. Таквим герилским одредима и групама руководиле су партиске организације дотичних општина. Ради поучавања људства руковању и употреби оружја организоване су у овим одредима (групама) вјежбе које су се изводиле ноћу у највећој тајности или дању, по најзабаченијим мјестима и шумама. За поучавања људства руковању оружјем задужени су најоданији другови који су још раније били отслужили војску или официри и подофицири, који су припадали илегалним герилским одредима, ма да у мањем броју. Организовање ових одреда вршено је готово по свим мјестима у Црној Гори, Боки и Санџаку.

Тако је Партија у том периоду, од априлске капитулације до 13-јулског устанка активно развијала своју дјелатност, окупљала народне масе, припремала се за борбу и организовала оружани устанак. Све више се ширио круг симпатизера. Партија је све више стицала углед руководиоца и организатора народа и опште борбе, створено се припремала за устанак, за бољи и срећнији живот радног народа града и села.

Иако су се непријатељски гарнизони налазили у сваком већем црногорском граду, а њихове посаде на важнијим саобраћајним центрима, и колоне се кретале саобраћајним линијама које спајају градове и вароши, ипак се успјело да се стално одржава партиска веза и стална веза са напредним народним масама у читавој Црној Гори, Боки и Санџаку. Важно је напоменути да је окупатор преко шачице издајника користио постојање и организовање старих општина и жандармериских станица ради одржавања власти. По тим станицама били су заједно италијански карабињери и по неколико бивших југословенских жандарма. Исто тако слијепо су служили окупатору срески начелници, претсједници општина и дјеловође.

Да би нам било јасније како је вршено прикупљање оружја, односно како је Партија организовала припреме за оружану борбу, навешћемо неколико момената из рада партиских организација у Срезу даниловградском, а таква организација спроводила се и по осталим срезовима Црне Горе.

Ево, како су вршене припреме у Срезу даниловградском:

Одмах послје капитулације бивше југословенске војске, партиске организације су добиле директиву за припрему оружане борбе, за рад у масама, прикупљање оружја и другог. За врло кратко вријеме, захваљујући активности чланова Партије, у Даниловградском срезу су организовани илегални магацини оружја. Први магацин је био организован у селу Мартинићима (Подглавице, у кући Крста З. Чагоровића). У подруму куће добро је сакривено и обезбијеђено од квара шест пушкомитраљеза, 60 пушака, 4 сандука крагујевачких бомби и 20.000 метака. Ово оружје је било све у исправном стању и у потпуности је употријебљено 13 јула 1941 године у борби против окупатора у Служу. Други илегални магацин оружја организован је у Гостиљу Брајовића, код Петра Филиповића (погинуо у борби на Пљевљима 1 децембра 1941 године на мјесту Мали Богишевац). Блажо Мраковић, секретар Мјесног комитета Партије у Срезу даниловградском, руководио је трећим магацином оружја који је био организован у Загарачу. Четврти магацин је организован у Вражегрмцима код партиске организације, пети у Служу код партиске ћелије, шести у Фрутку, такође код партиске ћелије. У ових шест магацина било је смјештено 325 пушака, два тешка митраљеза, 14 пушкомитраљеза, 28 сандука крагујевачких бомби и 85.000 комада метака. Толико је само у Срезу даниловградском у рукама чланова Партије било осигурано оружја и чувано за борбу против окупатора. Али, и поред ових магацина, по свим мјестима гдје су се припремали герилски одреди и групе, скривани су оружје и муниција. То оружје било је увијек при руци и употребљавано је за обучавање људства у илегалним герилским одредима. Исто тако, код свих родољуба налазиле су се приличне количине пушака, осталог оружја и муниције које су они самоиницијативно скривали и чували, а које је у цјелини употријебљено приликом устанка у Црној Гори.

Партиски комитети и партиске организације уопште нијесу пропуштале ниједан час што се нијесу припремале за оружану борбу, онако како је то постављено директивама вишег партиског руководства. Дакле, од капитулације бивше Југославије па све до 13 јула — дана устанка црногорског народа, Партија је интензивно радила на окупљању маса за борбу против окупатора. У Даниловградском срезу, на примјер, организован је герилски одред и 28 герилских група. Групе су организоване по општинама и селима и то: у Јеленачкој општини било је 9 герилских група, у селу Подглавице, Доњем Селу, Мартинићима, Гостиљу Брајовићком, Гостиљу Мартинићком, Сигама, Копиту, Почижевка—Кула Лакића, Горици, Поткрају, Вучици, Слатини и у Доловима. У свим овим групама било је преко 200 герилаца. На територији Спужке општине биле су двије групе: у Служу и у Новом Селу и Кликовачама, које су имале 70 оружаних људи. На територији Косово-

лушке општине формирано је пет група: у Грлићу, Ђуриоцу (Сладојево Копито), Беговини (Прелевићи, Јастреб), Груди и Косићу. Ове групе су бројиле 65 другова. На територији Вражегрмско-павковићке општине организоване су три групе: једна у Павковићима и двије у Вражегрмцима, које су бројиле 50 бораца. На територији Општине петрушинске формиране су четири групе: у Пажићима, Лалевићима, Божићевићима (Велети) и Фрутку, које су имале 103 герилца. На територији Команско-загарачке општине формирано је 5 група: у Поврхпољинама, Лазареву, Крсту, Малензи, Јабуци, Плани, Бандићима и Команима. Ове групе су бројале око 70 герилаца.

У свим овим герилским групама, односно герилском одреду, било је организовано и припремљено за оружану борбу против окупатора 538 бораца, све чланова Партије, СКОЈ-еваца, напредне омладине и оданих родољуба.

Такође су на овакав начин формиране групе и одреди и у осталим срезевима Црне Горе.

При партиским комитетима били су формирани војни штабови који су активно радили, а по општинама били су задужени чланови партиских општинских комитета који су се повремено састајали у центру среза са руководиоцима војних штабова и тамо проучавали војни материјал и директиве Покрајинског комитета Комунистичке партије и Војног штаба при овом Комитету. На челу Војног штаба при Покрајинском комитету налазио се тада друг Митар Бакић.

Тако је у свим срезевима Црне Горе успјешно спровођена организација и организована оружана борба против окупатора и његових слугу. Народ се према издајничким властима и окупатору односио као према непријатељу. Нарочито по селима народ је са презрењем гледао бивше жандарме, претсједнике и дјеловође општина. Укоравао је појединце и било је случајева да су неки жандарми или претсједници општина напуштали своје дужности, а то све под притиском народних маса. Колико је народ са мржњом гледао окупатора, његове агенте — домаће слуге, и колики су они ауторитет уживали код народа, најбоље се илуструје из примјера када је долазио у Црну Гору италијански краљ. Он је из Албаније пошао на пут преко Подгорице 17 маја 1941 г. за Цетиње. У Подгорици нико није хтио изаћи да га дочека, иако су Секуле Дрљевић и остали издајници, упорно настојавали да организују свечан дочек. У ондашњој Подгорици нико није био на улицама, а у знак протеста народ је затварао врата и тиме доказивао не само да не воли његов долазак, него да уопште мрзи фашистичког окупатора и домаће издајнике. Талијански краљ је из Подгорице продужио за Цетиње, рачунајући да ће тамо бити главни дочек у Црној Гори. Међутим, изненадили су се и он и његови приређивачи дочека. На Цетињу није изашла ниједна с-

соба и није хтио нико ни чути за његов долазак, а камо ли да увелича његов дочек. Огорчен оваквим дочеком, боље рећи поразом, италијански краљ се вратио, без одмора напустио Црну Гору и пошао натраг у Албанију. Ето какав је ауторитет имала шачица издајника, која је хтјела да тргује Црном Гором, код црногорског народа, и како је народ био расположен према окупатору!

Док су издајници припремали дочеке и док су се улагивали окупатору, црногорски народ, под руководством Комунистичке партије, припремао се да оружаном борбом ослободи своју земљу и да извојује слободу и независност. Тако је период од априла до јула 1941 године био период припрема и организације за устанак. Партија је тада ударила организационе и идеолошке темеље Народноослободилачком покрету и 13 јула отпочела тешку и крваву борбу.

Овај кратки период од капитулације до Тринаестојулског устанка претставља важан период у историји наше Народноослободилачке борбе. Он није карактеристичан само због тога што се у њему врше припреме за оружану борбу, за борбу за слободу, што се први пут сврставају у заједничке редове комунисти, поштени родољуби — радници и сељаци, већ и због тога што се у том периоду даје јасна перспектива народним масама о новој народној власти и њеном облику, о власти коју треба извојевати и на мјесто старе буржоаске власти успоставити праву народну власт.

Навешћу само један примјер, управо описаћу организовање оружаног устанка 13 јула 1941 године за ослобођење Спужа. У борби за ослобођење Спужа нијесу учествовали само чланови Партије и родољуби најближи Партији, већ — кад се почело — пришли су сви поштени људи масовно.

Мјесни (срески) комитет Комунистичке партије за Срез даниловградски добио је директиву од Покрајинског комитета Комунистичке партије Црне Горе да организује напад на карабињерску и финансиску станицу у Спужу и на карабињерску станицу у Острогу. На састанку Комитета, који је одржан 12 јула прије подне код Сушице, недалеко од Даниловграда, прорађена је директива Покрајинског комитета. Овом састанку присуствовали су чланови Комитета: секретар Блажо Мраковић, Пуниша Перовић, Ђуро Чагоровић, Ђедо Перуновић (погинуо у Босни код Ливна у IV црногорској бригади), по омладинској линији Ратко Радовић и као технички секретар Милутин Ђуровић.

На састанку смо добили задужења у вези са нападом на карабињерску и финансиску станицу у Спужу и карабињерску станицу у Острогу. За припрему за напад на ове двије станице у Спужу и за ослобођење Спужа, задужен је Ђуро Чагоровић, за заузимање станице у Острогу Пуниша Перовић.

Одмах послије завршеног састанка разишли смо се и приступили извршењу задатака. Задатак који је мени постављен (заузимање окупаторских станица у Спужу и ослобођење Спужа), био је врло компликован. Прво, због тога што су ту биле доста јаке посаде непријатеља и друго, што су се у овим касарнама налазили са Италијанима и бивши југословенски жандарми и финанси, затим што се Спуж налази на комуникацији Подгорица—Даниловград, па је могла врло брзо да стигне помоћ Италијанима у Спужу из Подгорице и Даниловграда. Осим тога, непријатељ у Спужу налазио се у веома утврђеним касарнама, поготово карабињери и жандарми у старој турској тврђави званој „Адска Врата“. Ова тврђава има велику камену авлију са пушкарницама, гдје је било намјештено аутоматско оружје непријатеља. Међутим, о свему сам томе размислио и отпочео са прављењем плана напада.

Истог дана и преко ноћи приступило се организованом нападу. Обавијештене су све партиске јединице у Јеленачкој и Спужкој општини. Сваки члан Партије добио је задатак, и партиске организације већ су имале разрађен план напада. Ријешено је да 40 најхрабријих и најчвршћих другова буду носиоци ове борбе. Тако је 20 другова распоређено за напад на карабињере на десној обали ријеке Зете, а других 20 на финансиску станицу на лијевој обали Зете. Ко прије изврши тај задатак од ове двије групе, одмах има да притекне у помоћ оној групи која још води борбу. Тако је и урађено. Пошто смо утврдили састав ових група, договорили смо се да о нападу обавијестимо симпатизере Партије, омладинце и најоданије родољубе, па да с њима организујемо засједе на већ одређеним мјестима на комуникацији Спуж—Даниловград и Спуж—Подгорица и један дио тог људства да поставимо као заштитницу, по групама, у непосредној близини саме варошице Спужа. Осим тога, планирали смо и остале послове, процјењивали ситуацију и водили рачуна о свакој ситници. Тако сам ја по договору са осталим друговима, узео задатак да ухватим везу са оним југословенским финансима и жандармима, који су се налазили са Италијанима у касарнама, које треба да нападнемо. Овај задатак сам узео због тога да бисмо их извукли из касарни да се не би просипала братска крв, јер се о томе строго водило рачуна, и то је постављено од стране партиских руководстава. Задатак је био да се укаже свима онима којима је било то могуће објаснити, да се отресе окупатора и да ступе у борбу против непријатеља.

Баш 13 јула прије подне пошао сам у Спуж. Одмах сам ухватио везу са Вуком Нововићем (стријељан од окупатора 1942 године), родом из села Трепче, Среза андријевичког, који је тада био шеф финансиске станице у Спужу, јер га је ту затекла капитулација. Ја сам њега и раније познавао и више пута му лично давао

по неку забрањену брошуру или књигу коју смо само ми чланови Партије добијали. Он је био студент и симпатизер Комунистичке партије Југославије. Са њим сам се тајно састао у кафани Баја Бољевића (који је касније стријељан од окупатора). Ја и Нововић смо се склонили у посебну собу, и одмах сам почео да разговарам с њим. На разне начине пробао сам га у разговору и непримјетно испитивао његово расположење према окупатору. Кад сам уочио да се може отвореније с њим разговарати, питао сам га да ли би био вјеран да му повјерим једну важну ствар. Он ми се заклео, стегао ми руку и рекао: „Говори све што хоћеш, не бој се. Јер ја тебе добро знам и имам пуно повјерење у тебе“. Ја сам му онда изнио (али не у потпуности) да ми припремамо напад на непријатеља. Он се измијенио у лицу. Изненадио се. Међутим, одмах сам му поставио питање: „Какви су ови твоји финанси и да ли их смијеш уочи самог напада упознати с тим да ћемо ми да нападнемо Италијане?“ Напоменуо сам му да нама није циљ да та момчад гину за рачун окупатора. Нововић је мало промислио и одговорио: „Немој да мислиш о томе, све ћу с њима да уредим“. Кад сам уочио да је он сигуран човјек, онда сам му пришао ближе, казао му у колико сати ћемо да нападнемо и како. Нововић је мене упознао са стањем у касарнама, са које стране је најлакше прићи, гдје спава шеф карабињера и финансиа, гдје се налазе његови финанси итд. Исто тако је рекао да ће нам у свему помоћи да разоружамо непријатеља и уједно изнио детаље о њиховом насружању, њихов ноћни ред, распоред и бројност. Тако смо ја и он утврдили тачно вријеме и сравнили своје сатове да би он знао тачно вријеме напада. Послије тога растали смо се.

Послије разговора са Вуком Нововићем, тражио сам бившег наредника жандармерије који је тада био на станици у Служу (Вукоту Калезића, касније отступио са Њемцима). Преко његове жене позвао сам га кући и остали смо сами у соби. Овога сам наредника добро познавао, јер је био ту из мјеста, и одмах сам га почео упознавати зашто сам дошао. Питао сам га да ли смије упознати своје жандарме са нападом, објашњавајући му да нама није мило да они гину са карабињерима. Ја сам знао да он мене не смије преварити или издати, па сам био слободнији у излагању. Он се замислио и мало касније одговорио: „Од 13 жандарма колико их је било у станици с њим, рекао је он, смијем повјерити њима деветорци, а тројици уопште не смијем“. Рекао је да су то слаби људи и да би они открили ствар окупатору. Казао ми је да у станици има 15 карабињера. У даљем разговору ја сам успио да ми он да потребне податке и да се с њим договорим у чему они треба да нама помогну у току напада. Нарочито сам му нагласио да жандарме упозна уочи самог напада ноћу, да се не би ови, ако би им раније саопштио, поколебали. Он је на то пристао и тако је уређено.

Пошто сам извршио свој задатак и пошто је била спроведена организација напада, одређено људство и остало, пошао сам кући ради припремања оружја за напад.

Пред сам залазак сунца позвао сам друга Милутина Ђуровића из села Грлића, којему сам показао гдје је сакривено оружје, које сам ја са својим оцем закопао у подруму своје куће. Кад смо ми тројица откопавали оружје и изнијели га пред кућу, не кријући то од остале породице, моја мајка је то посматрала и рекла: „Зар је то оно што је стари Крсто од 78 година кријући закопавао у подруму и није дао никоме од фамилије да види шта ради?“ Ми смо јој одговорили да је Крсто скривао ово оружје и да ће она ускоро видјети борце, који ће ово оружје понијети и употребити ноћас у борби против Италијана. Она је са страхом то чула, али је ипак била срећна: „Ви то крупно рекосте, нек буде срећно — бог зна шта ће бити!“

Мало касније дошла је одређена група другова, узела оружје и муницију и пошла да обезбјеђује прилазак к Спужу и да чека почетак напада.

Све се развијало по уговореном плану и тачно према одређеном времену. Међутим, око 10 сати ноћу, уочи самог напада, оних 10 југословенских жандарма нијесу смјели да ишчекају напад, већ су један по један избјегли из Спужа. Али, они нијесу повјерили ништа оној тројници жандарма што су остали у касарни, нити Италијанима. Одмах за тим кад су ови жандарми напустили станицу, карабињери су примијетили да их нема, уплашили се и претпоставили да се о нечему ради. К томе их је навело и то што су преко дана чули (а то је било 13 јула) неку пуцњаву у правцу Вирпазара и Чева. Одмах су узели оружје, пошли до финансиске станице, позвали финанси и састали се на спушком мосту преко ријеке Зете. Брзо су пошли сви заједно и око 11 сати ноћу затворили се у караулу у којој је била жандармериска станица.

Приближавао се час напада. Ми смо се подијелили на двије групе и полако приступали одређеном циљу. Тачно у 12 сати ноћу група из Мартинића (Јеленачке општине), дошла је до станице гдје су били финанси, а друга група из Спужке општине приближила се станици карабињера. Међутим, ми нијесмо знали да су се карабињери и финанси састали и да у финансиској станици нема никога. На балкону ове станице чекао нас је Вуко Нововић. У истом моменту запуцале су пушке на карабињерску станицу. Нововић нас је на брзину упознао о свему што се до тог момента десило, и ми смо одмах одредили тројицу другова да евакуишу све ствари из финансиске станице, док смо ми остали са Нововићем и са још осам финанси, који су били наоружани пиштољима. Сви смо пошли у помоћ оној другој групи која је водила борбу са карабињерима и оним југословенским жандармима који су остали код Италијана.

Водиле су се жестоке борбе све до саме зоре. Наши борци су бацали бомбе и са великом храброшћу нападали станицу. То је било прво ватрено крштење наших бораца, али и велико јунаштво и храброст које су показали у овој борби.

У овој борби нијесу узели учешћа само комунисти, напредни омладинци и родољуби, већ и народ масовно. Пред саму зору нама је у помоћ стигла, на пуцањ пушака, група сељака, наоружаних пушкама, или без пушке, њих преко 500 људи. Ми смо предвиђали да може да стигне појачање из Подгорице или Даниловграда и наредили смо да се повуку ове групе сељака позади, у непосредну близину Спужа. Ово и због тога ако би случајно наступила акција да би се могли склонити, јер је један италијански авион кружио над Спужем и давао неке знаке. Ми смо ове групе распоредили. Оставили смо 15 бораца око касарне, а друге групе на даљини од по 200—300 метара као прихватнице за осигурање у случају италијанског продора. Телефонске везе биле су покидане. Изјутра је било мало затишје. Примирјетили смо да су порањавани карабињери (око 12 њих) и један наредник бивше жандармерије који се борио против нас. Око осам сати ујутро, ја сам дозвоа Радована Радусиновића сељака из Спужа, који је знао да говори италијански и питао га да ли познаје којег Италијана-карабињера од оних који су блокирани у касарни (пошто је било мало затишје). Он ми је одговорио да познаје бригадира карабињера, који се зове Роси. Рекао сам да га гласно зове, што је он и учинио. Неколико пута га је звао, и овај се заиста одазвао. Тада сам ја учио Радусиновића како ће да разговара с њим. Радусиновић му је говорио да се предаду, да им нећемо ништа учинити, да не гину лудо и да њима помоћ не може доћи ни откуда. Затим му је даље рекао: „Ако нећете да се предате, наћи ћемо средства да вас све у касарни уништимо!“ Њих је било у касарни 25. Настао је тајац и послѣ краће паузе Италијани су одговорили да хоће да се предаду, што смо ми прихватили. Позвали смо их напоље, претресли и разоружали. Све рањенике смо превили и спровели их у своју базу у Гостиљу, више села Мартинића. У зору, кад смо ми водили борбу, наишла су три италијанска камиона с минобацачким гранатама на наше засједе на комуникацији Даниловград—Подгорица. Наше су их засједе уништиле и заробиле седам војника и једног официра, које смо прикључили осталим Италијанима које смо већ били похватили. Ту је погинуо наш борац Машан Жунић из Кликовача, који је био у овој засједи, а два од наших бораца у Спужу били су рањени. Материјал и оружје нађено у касарни, као и оно на камионима, подијељено је према потреби нашим борцима. Нашим борцима пало је у руке 25 пушака, 15 револвера, три пушкомитраљеза, 311.000 лира и остала војничка спрема.

Овим се завршила ова прва борба у Срезу даниловградском у којој је окупатор претрпио страشان пораз, а наши борци, комунисти и наш народ, показали велико јунаштво.

Одмах иза ове борбе организована су четири батаљона у Срезу даниловградском, који су извршили напад на јаки непријатељски гарнизон у Даниловграду. Захваљујући храброј и пожртвованој борби наших бораца, ослобођен је Даниловград у времену од пет дана, заробљено око 950 окупаторских војника и официра, док је било 70 рањених и мртвих. У борби за освајање Даниловграда показана је велика храброст наших бораца. Ту је заплијењен велики ратни материјал. Заплијењено је 1.000 пушака, 12 топова, већи број митраљеза и пуцкомитраљеза, шест теретних камиона, четири моторцикла, неколико вагона хране, велике количине муниције и другог. Тако су наше снаге успјеле да се прилично наоружају и снабдију разним материјалом и храном.

Описао сам укратко организацију припрема Устанка, начин борбе и њене успјехе у првом окршају са окупатором. Изнесени су само успјеси у првој борби која се почев од 13 јула распламтјела, обухватила све крајеве наше земље и свакодневно задавала жестоке ударце окупатору.

Буро Чагоровић